

هفته پژوهش و فناوری گلستان

معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه گلستان

کتابخانه مرکزی و مرکز نشر دانشگاه برگزار می کند:

عنوان سخنرانی: اهمیت ویرایش در ترجمه

محورها:

بررسی انواع ترجمه و میزان تأثیر ویرایش بر هر نوع

آیا مترجم می تواند ویراستار نیز باشد؟

بررسی مراحل لازم برای ویرایش یک ترجمه

اهمیت مقابله ترجمه با متن اصلی

تخصص در موضوع و تسلط به دو زبان تا چه اندازه برای ویراستار

ضروری است؟

عوامل مؤثر بر کیفیت ترجمه و ویرایش آن

دکتر سیدفرجس سیدکاشانی

لینک ورود:

<https://adobe2.gu.ac.ir/research-lecture/>

زمان: سه شنبه ۱۴۰۰/۹/۱۶

ساعت ۱۰ الی ۱۱:۳۰

پژوهش و فناوری، پشتیبان تولید

اهمیت ویرایش در ترجمه

کارگاه آموزشی – ۱۶ آذر ۱۴۰۰

ویرایش چیست؟

- ویرایش واژه‌ی نوخاسته‌ای است در برابر واژه‌ی edit فرنگی که بیش از چهارپنج دهه عمر ندارد. امروزه مترجمان و مؤلفان کم و بیش تصویری از ویرایش در ذهن دارند که غالباً تصوّر روشنی هم نیست. از طرف دیگر، افرادی که دستی از دوربر آتش دارند، شاید فقط اسم ویراستار و ویرایش را شنیده و از موضوع کار اطلاعی نداشته باشند. تاکنون تعریف صریح و روشنی از ویرایش به دست داده نشده است. به طور کلی، ویرایش ناظر است بر تلاش برای بهبود صوری و محتوایی و زبانی متون تألیفی و ترجمه، حک و اصلاح، افزایش و کاهش مطالب، رفع کاستی‌های و ناهماهنگی‌ها، آماده ساختن متون برای حروفچینی و چاپ، و اعمال نوعی نظارت بر برخی از روندهای چاپ آن‌ها.
- هر متنی احتیاج به ویرایش دارد. این احتیاج وقتی متن مورد نظر ترجمه باشد، بیشتر نیز می شود. چراکه متنی که از زبان دیگری به زبان مقصد وارد میشود تغییرات و تحولات بسیاری را از سر گذرانده که باید با احوال و قوانین زبان مقصد تطبیق داده شوند.

حضور ویرایش در متن

- گفته شده در فیلم بهترین موسیقی، موسیقی است که بیننده حین تماشای فیلم متوجه حضور آن نشود و حواس او از دیدن فیلم پرت نشود.
- می توان گفت ویرایش متن نیز، نقشی مانند موسیقی فیلم دارد. نبودن و فقدان آن جلب توجه می کند و برقراری ارتباط با متن را مشکل می سازد، اما حضور ویرایش خوب و حرفه ای در متن به چشم نمی آید و خواننده بهتر با متن ارتباط برقرار می نماید.

انواع ترجمه

- ترجمه خلاق
- دو ویژگی مهم ترجمه خلاق این چنین است:
- متن تألیفی است؛
- بر وفق زبان فارسی تعدیل شده است.
- برای متون ادبی، احساسی و به طور کل غنایی کاربرد بیشتری دارد.

انواع ترجمه

- ترجمه مقبول

این نوع ترجمه بیشتر درباره متون غیرادبی و متون اطلاعاتی صدق می‌کند. از ویژگی‌های آن عبارت است از:

- زبانی روشن و خالی از ابهام دارد؛
- ترجمه‌بودن آن آشکار نیست و غیرفارسی‌بودن آن، حواس خواننده را پرت نمی‌کند؛
- انتخاب و ترکیب واژگان، مطابق نثر تألیفی است و ژانر آشنا را منتقل می‌کند؛
- مترجم هر استراتژی‌ای را که می‌داند، در راستای سلاست و صراحت و روشنی متن به کار می‌گیرد.

انواع ترجمه

- ترجمه التقاطی

این نوع مهم‌ترین نوع ترجمه است. در تعریف این نوع ترجمه می‌توان گفت که گرچه جملات فارسی است، ساختار آن شبیه انگلیسی است. از جمله ویژگی‌هایی ترجمهٔ التقاطی می‌توان به این‌ها اشاره کرد:

- ترجمه التقاطی، تقریباً همیشه، از نظر دستوری صحیح است.
- در جاهایی می‌تواند با خواننده ارتباط برقرار کند، اما در کل از برقراری ارتباط با خواننده، عاجز است.
- جملات آن، شبیه متن اصلی است. از نظر ساختار و ترتیب جملات، به متن اصلی شباهت دارد.
- ترجمه بودن متن، گاهی بسیار آشکار است.
- هویت ژانری متن، مخدوش شده است.

انواع ترجمه

- ترجمه ناپذیرفتنی
- این نوع ترجمه از نظر انسجام متنی، زبانی، طول جملات و ترکیبات و ساختارها و مواردی از این دست، فاقد صلاحیت است.
- مترجم باید بتواند صرف نظر از اینکه ساختار متن مبدأ چیست، متنی مستقل بنویسد و چنین ترجمه‌ای، ترجمه «خوب و تمدن‌ساز» خواهد بود.

ویرایش در ترجمه چیست؟

- ویرایش ترجمه در ایران متأثر از سنت ویرایشی زبان فارسی است و دو مرحله دارد:
- ۱- مقابله متن ترجمه با متن اصلی و کنترل معانی منتقل شده از نظر صراحت و روشنی.
- ۲- ویرایش متن ترجمه مثل یک متن اصیل فارسی از نظر خطاهای معنایی یا نگارشی و اصلاح آنها.
- مرحله اول را هم خود مترجم و یا ویراستاری که بر هر دو زبان مبدا و مقصد مسلط باشد می تواند انجام دهد.
- اما مرحله دوم تنها در تخصص یک ویراستار حرفه ای است.

ارتباط مترجم و ویراستار

- ویراستار همیشه شخص دیگری غیر از مترجم یا مؤلف است. اما مترجم می‌تواند ویراستار اثر خود باشد و کارِ مطلوب‌تری ارائه دهد یا دست‌کم ترجمه‌اش با پاره‌ای از معیارهای ویرایش انطباق داشته و کار ویراستار را در مواردی آسان کرده باشد. از طرف دیگر، ممکن است او خود زمانی در مقام ویراستارِ کار دیگران ظاهر شود.
- از آنجا که ویرایش عملاً به جزء لاینفک روند ترجمه تبدیل شده و هیچ اثری نیست که با معیارهای ویرایش و محک ویراستار و ضوابط انتشاراتی سنجیده نشود، مترجم باید آشنایی زیادی با اصول این رشته داشته باشد. بدین خاطر لازم است ویرایش جزو برنامه‌های درسی رشته‌ی مترجمی در دانشگاه‌ها قرار گیرد و واحدهایی به آن اختصاص یابد. واضح است در صورت آشنایی مترجم با اصول و فنون ویرایش، کار چاپ متون ترجمه شده و رسیدن آن به دست مخاطبان و خوانندگان بسیار تسریع و تسهیل خواهد شد و نیرو و توان و منابع مالی چندانی در این میان تلف نخواهد شد.

چرا حضور ویراستار ضروری است؟

- هر نوشته ای، چه ترجمه غیر ترجمه، دارای خطاهای نگارشی، املائی، معنایی و ... است که باید با یک چشم دیگر، مورد بررسی و اصلاح قرار بگیرند. چشم ویراستار، به دلیل تجربه و تخصصی که کسب کرده است، اشتباهات و نکاتی را می بیند و متوجه می شود که مترجم یا دیگران به دلیل نزدیک بودن به متن یا ناپختگی، از آنها غافل می مانند.
- ویراستاری و ویرایش متن ها از کارهایی است که در اکثر کشورهای جهان جای خود را پیدا کرده و شخص ویراستار از ارج و قربی همانند نویسندگان یا مترجم اثر برخوردار است. متأسفانه این مورد هنوز در ایران جای اصلی خود را به دست نیاورده است و دلیل آن هم شاید این است که بیشتر نویسندگان یا مترجمان ما بر این باورند که در کار نوشتن از هر خطایی مبرا میباشند و آمدن نام ویراستار در کنار نامشان از منزلت و اعتبار آن ها می کاهد. از سوی دیگر متأسفانه برخی ناشران هم کار خود را ویرایش نشده چاپ می کنند و حاضر نیستند برای ویرایش متن به کسی پول بدهند، هر چند اندک. معمولاً در کشورهای دیگر تمام ناشران در مجموعه ی کاری خود از حضور ویراستاران و مشاوران ادبی سود می برند. برخی از ویراستاران حتی از نویسندگان یا مترجم ها هم از شهرت بیشتری برخوردار می باشند و چاپ نام آن ها بر روی جلد کتاب، باعث فروش بیشتر آن کتاب می شود.

تخصص در موضوع متن

- اهمیت ویرایش در مورد موضوعاتی که تخصصی هستند ، بیشتر نمود پیدا می کند.
- فرض کنید مقاله ای با محور پزشکی ترجمه شده است و احتیاج به ویرایش دارد. کدام ویراستار برای این کار مناسب تر است: ویراستاری که در تخصصی در حوزه پزشکی کار کرده و سالها متون مختلف پزشکی را ویرایش و اصلاح کرده یا یک ویراستار عام؟
- در اینجا متوجه می شویم که رویکرد ما در ویرایش ترجمه باید به سمت تخصصی شدن برود.
- کتابهای منبع درسی هم اکنون نیز احتیاج مبرم به ویرایش های تخصصی دارند و این امر تنها با پرورش ویراستار متخصص در موضوعات مختلف امکان پذیر است.

ویرایش زبانی

- در ویرایش زبانی، متن ترجمه شده با اصول و قوانین زبان فارسی هماهنگ می‌شود. ویراستار در این جا تلاش می‌کند که خواننده‌ی متن مشکلی از نظر زبان نداشته باشد. رعایت قواعد دستوری زبان فارسی، و اصلاح ترکیبات و اصطلاحات و ساخت‌های دستوری که تحت تأثیر زبان خارجی وارد متن شده‌اند از جمله کارهای ویراستار به هنگام ویرایش زبانی است. مسائل مربوط به تبدیل سال‌ها و مقیاس‌ها، ترجمه و ضبط اسامی خاص و نام‌های غیرفارسی در این مرحله انجام می‌گیرد. رعایت سبک درست از مشکلات بزرگ مترجمان است.
- زبان ترجمه باید متناسب با سبک مؤلف و مخاطب کتاب باشد. ویراستار سبک ترجمه را نیز یکدست می‌کند. یکدست کردن اصطلاحات و اعلام و اسامی خاص نیز در این مرحله صورت می‌گیرد، اما تغییر و اصلاح آن‌ها در حیطه‌ی کار ویرایش محتوایی قرار می‌گیرد. ممکن است مترجم تحت تأثیر زبان اصلی، به خاطر داشتن آشنایی با موضوع کتاب یا دلایل دیگر متوجه ابهامات موجود در ترجمه نشود. ویراستار موارد مبهم را شناسایی می‌کند و ابهام را از آن‌ها می‌زداید یا با مترجم میان می‌گذارد تا خود رفع ابهام کند. ویراستار می‌کوشد تا ترجمه‌ی روشن و سلیس و روان و گویایی را به خواننده عرضه کند.

مقابله متن

- ویرایش محتوایی یا بنیادی ترجمه اساسی‌ترین کار ویراستار است. او در این مورد معمولاً متن فارسی را با اصلی آن مقابله می‌کند، مطالب از قلم افتاده را می‌افزاید، اضافات نالازم را حذف می‌کند، توضیحات لازمی را البته در حاشیه و پانویس می‌افزاید، انواع اشتباهات ادراکی مترجم را شناسایی و تصحیح می‌کند و نظایر آن‌ها. میزان اعمال این موارد و حدود کار و اختیارات ویراستار به مسائلی مانند قدرت مترجم، توافق مترجم و امکانات ناشر و تعجیل در چاپ کتاب بستگی دارد.
- مقابله‌ی ترجمه با متن اصلی مشکل‌ترین کار ویراستار است. گاهی ویراستار مجبور می‌شود تمام جمله‌ها را با متن اصلی مقابله کند و اشتباهات مترجم را تصحیح کند. نوع و میزان مقابله به توانایی مترجم و مقتضیات نشر کتاب از نظر زمان و بودجه بستگی دارد. ویراستار از طریق ویرایش نمونه‌ای، توانایی مترجم و میزان وفاداری او به پیام متن اصلی و روش ترجمه‌ی او را در می‌یابد و سپس سیاست مقابله را تعیین می‌کند. قرائن و شواهد متنی، اشکالات زبانی و مهم‌تر از همه شم ویراستار به او می‌گوید که چه جمله یا عبارتی نیازمند مقابله است یا احتمالاً مترجم در انتقال آن به فارسی اشتباه کرده است.

تا چه میزان ویرایش لازم است؟

- میزان ویرایش و عمق آن و زمانی که صرف آن می‌شود به عوامل مختلفی بستگی دارد. ممکن است امکانات ناشر یا تعجیل برای چاپ آن اجازه‌ی ویرایش کامل و دقیق را ندهد یا مترجم خود فرد قابل‌قابلی باشد و بسیاری از نکات ویرایشی را در ترجمه رعایت کرده باشد. در این صورت، به اصطلاح «ویرایش رقیق» انجام می‌گیرد. ویرایش غلیظ هنگامی است که تمام یا اکثر موارد ویرایش صوری، زبانی و محتوایی که بدان‌ها اشاره شد در ترجمه اعمال شود. نوع ویرایش با مشاوره و موافقت مترجم، ناشر و ویراستار تعیین می‌شود.

وظایف ویراستار

- ویراستار باید به زبان مبدأ و مقصد تسلط کافی و از موضوع کتاب سررشته داشته باشد. علاوه بر این، ویراستار باید خود سابقه‌ی ترجمه داشته باشد و بر راز و رمز کار، ماهیت ترجمه، انواع ترجمه، مشکلات مترجم، و مسائل مربوط به ترجمه از زبان خاص واقف باشد تا بتواند ترجمه را به خوبی ویرایش کند. داشتن شمّ انتقادی و بینش موشکافانه از مهم‌ترین ویژگی‌های هر محقق و متفکری است. ویراستار باید مزایا و معایب کار را متساویاً دریابد، موارد متناقض را کشف کند، نایکدستی‌ها و عدم انسجام‌ها را باز شناسد، به غث و ثمین اثر توجه کند و نگذارد اسم و رسم و نام مترجم بر قضاوت‌های او سایه افکند. آشنایی عمیق او با کتاب‌های مرجع عمومی و تخصصی مانند انواع دایرةالمعارف‌ها، فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌ها در بهبود کار ویرایش بسیار مؤثر است. اشراف ویراستار به کتاب‌های مرجع، شناخت ماهیت آن‌ها و بهترین و سریع‌ترین راه‌های استفاده از آن‌ها از ضروریات است. افزون بر این، آشنایی با انواع دستگاه‌ها و روش‌های مختلف حروفچینی، صفحه‌بندی و صفحه‌آرایی، چاپ و آماده‌سازی کتاب برای ویراستار و نیز مترجم لازم است. ویراستار و مترجم باید نقد و بررسی کتاب‌ها در مطبوعات را نیز مداوماً و به دقت مطالعه کنند.

جمع بندی

- آگاهی و اشراف مترجم بر اصول ویرایش بسیاری از مشکلات او را در ترجمه حلّ می‌کند، کار ترجمه را راحت‌تر و اصولی‌تر می‌سازد، حساسیت‌های لازم نسبت به ترجمه و زبان مبدأ و مقصد را در او تقویت می‌کند، جلو بسیاری از دوباره کاری‌ها را می‌گیرد، موجب پذیرش سریع و بدون اشکال ترجمه در نزد ناشر و منتقد و خواننده می‌شود، و به کار ترجمه سرعت می‌بخشد. در این صورت، نیرو و سرمایه‌ی کمتری برای آماده‌سازی و چاپ ترجمه تلف می‌شود. ویراستار با دانش و فنون و ابزارهایی که دارد در خدمت مترجم قرار می‌گیرد تا بتواند اثر قابل قبولی را به خواننده ارائه دهد. بی‌تردید مترجمی که با اصول ویرایش آشنا باشد ترجمه‌ای مطلوب‌تر خواهد داشت و کار ویراستار را راحت‌تر خواهد کرد.